

І.М. ВЕРХОГЛЯД¹, С.І. ШАБАРОВА¹, С.П. МАШКОВСЬКА²

¹ Національний аграрний університет
Україна, 03041 м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15

² Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

БІОМОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ВИДІВ РОДИНИ FABACEAE – ПРЕДСТАВНИКІВ ДЕКОРАТИВНОЇ ДЕНДРОФЛОРИ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В ЗЕЛЕНОМУ БУДІВНИЦТВІ

Наведено біоморфологічний аналіз 45 видів 12 родів родини Fabaceae – представників декоративної дендрофлори України, які рекомендовані для проведення селекційно-генетичних досліджень з метою одержання нових форм і сортів, перспективних для використання у зеленому будівництві.

Урахування естетичних критеріїв при озелененні міст, сіл, територій промислових підприємств [19] передбачає підбір невибагливих до умов зростання рослин, які здатні не тільки прикрашати території, а й поліпшувати мікроклімат, очищати повітря, брати участь у фітореMediaції забруднених та виснажених інтенсивним господарським використанням ґрунтів. Таким вимогам відповідають види родини Fabaceae – представники декоративної дендрофлори України, використанню біологічного потенціалу яких приділяється недостатня увага. Бобові рослини утворюють на коренях бульбочки із симбіотичними азотфіксуючими бактеріями із роду *Rhizobium*, що засвоюють атмосферний азот, збагачують ґрунт азотними сполуками та індукують формування корисної ґрунтової мікрофлори, яка виявляє фітонцидні властивості й сприяє поліпшенню родючості ґрунту [3]. Тому поповнення асортименту декоративних рослин шляхом інтродукції та селекції представників родини бобових є актуальним і перспективним.

Метою нашої роботи було проведення біоморфологічного аналізу представників

родини Fabaceae, перспективних для проведення селекційно-генетичних досліджень з метою одержання нових форм і сортів для використання у фітореMediaції та фіто-меліорації земель, зеленому будівництві тощо.

Родина Fabaceae об'єднує 600 родів і понад 12 000 видів деревних, чагарникових і трав'янистих рослин, поширених у тропічних, субтропічних, помірних і холодних областях [26, 29]. В Україні трапляються представники майже 60 родів і 250 видів бобових, що становить близько 1,45% світової флори цієї родини. Серед них багато цінних кормових, лікарських, вітамінних, медоносних, технічних та декоративних культур [4, 14, 17].

Проведений нами аналіз природної флори України показав, що родина Fabaceae представлена 12 родами та 72 видами деревних рослин, що мають декоративні властивості (табл. 1). Таксономічно насиченими є роди *Chamaecytisus* Link., *Genista* L. та *Saragana* Lam., які нараховують відповідно 22, 18 та 10 видів. Роди *Robinia* L. і *Amorpha* L. представлені п'ятьма видами *Sophora* L. та *Colutea* L. – трьома, *Laburnum* Medik. – двома видами. Одним видом представлені роди *Maackia* Rupr. & Maxim.,

Таблиця 1. Склад та розподіл за життєвими формами родів родини Fabaceae – представників декоративної дендрофлори України

№ пор.	Назва роду	Кількість видів в Україні	Життєві форми		
			Дерева	Кущі	Ліани
1	Robinia L.	5	+		
2	Sophora L.	3	+		
3	Maackia Rupr. & Maxim.	1	+		
4	Laburnum Medik.	2	+		
5	Caragana Lam.	10		+	
6	Amorpha L.	5		+	
7	Chamaecytisus Link	22		+	
8	Genista L.	18		+	
9	Spartium L.	1		+	
10	Halimodendron Fisch.	1		+	
11	Colutea L.	3		+	
12	Wistaria Nutt.	1			+

Spartium L., Halimodendron Fisch., Wistaria Nutt. За життєвими формами переважають кущі – 60 видів з 7 родів, дерева презентують 11 видів з 4 родів, один вид є декоративною ліаною.

Щоб з'ясувати адаптаційні можливості певного виду в конкретних природних умовах України ми, використовуючи літературні дані [9, 26], розподілили інтродуковані декоративні види родини Fabaceae за географічним походженням відповідно до флористичного районування А.Л. Тахтаджяна [27]. Виявилось, що вони є представниками Атлантично-Північноамериканської, Середземноморської, Східноазіатської (Японо-Китайської), Циркумбореальної флористичних областей Голарктичного та Палеотропічного царств Землі (табл. 2). Кліматичні умови України сприятливі для адаптації рослин, які походять із зазначених вище областей.

Деревні види родини бобових можна розмножувати насінням, відсадками та зеленими живцями [12, 17, 28]. У зв'язку з

Таблиця 2. Розподіл видів родини Fabaceae – представників декоративної дендрофлори України за географічним походженням

Флористична область	Вид	
Атлантично-Північно-американська	Amorpha californica Nutt.	
	A. canescens Nutt.	
	A. fruticosa L.	
	A. herbacea Walter.	
	A. glabra Poir.	
	Robinia hispida L.	
	R. neomexicana A. Gray.	
	R. pseudoacacia L.	
	R. viscosa Vent.	
	Spartium junceum L.	
Середземноморська	Colutea arborescens L.	
	Genista albida Willd.	
	Spartium junceum L.	
	Східноазіатська (Японо-Китайська)	Caragana fruticosa (Pall.) Besser
		C. microphylla Lam.
		C. pygmaea (L.) DC
		Maackia amurensis Rupr. & Maxim.
		Sophora japonica L.
		Wisteria sinensis (Sims.) Sweet.
		Циркумбореальна
C. aurantiaca Koehne		
C. frutex (L.) K. Koch		
C. grandiflora (M.Bieb.) DC		
C. spinosa (L.) DC.		
Chamaecytisus albus (Hacq.) Rothm.		
C. austriacus (L.) Link.		
C. borysthenticus (Grun.) Klaskova		
C. graniticus (Rehman.) Rothm.		
C. lindemannii (V.Krecz.) Klaskova		
C. litwinowii (V.Krecz.) Klaskova		
C. paczoskii (V.Krecz.) Klaskova		
C. podolicus (Blocki) Klaskova		
C. polytrichus (M.Bieb.) Rothm.		
C. ratisbonensis (Schaeff.) Rothm.		
C. rochellii (Wierzb.) Rothm.		
C. ruthenicus (Fisch. Ex Wol.) Klaskova		
C. wulfhii (V.Krecz.) Klaskova		
Colutea cilicica Boiss. & Balansa		
C. orientalis Mill.		
Genista germanica L.		
G. tinctoria L.		
Halimodendron halodendron (Pall.) Voss.		
Laburnum anagyroides Medik.		
L. alpinum (Mill.) Bercht & J. Presl.		

цим, важливе теоретичне та практичне значення для інтродукторів та селекціонерів має вивчення морфології плодів і насіння [20, 22]. Проте, згідно з літературними даними, основна увага приділялася вивченню плодів та насіння рослин природної флори України [11, 12, 25] та інтродукованих трав'янистих рослин [23], тому ми вивчали морфометричні показники плодів та насіння інтродукованих деревних рослин (табл. 3).

Нами детально проаналізовано та узагальнено біоморфологічні показники, які визначають декоративні якості інтродукованих в Україну деревних рослин родини Fabaceae (табл. 4).

Рід Робінія – Robinia L. Найпоширеніший вид роду – *R. pseudoacacia* L. – культивується з XVIII ст. У Лісостепу натуралізувався, витісняє аборигенні види, на півдні дичавіє [5, 7, 28]. Це листопадне дерево з ажурною, розлогою кроною. Листки чергові, світло-зелені, завдовжки до 25 см і більше. Прилистки перетворюються на міцні, гострі колючки. Квітки дуже запашні, у пониклих китицях. Боби плоскі, сірі. Світло- і теплолюбна, посухо- і солестійка рослина. Швидко росте на сухих, піщаних ґрунтах, суглинках, глинах, ґрунтах, насичених вапном. Могутня коренева система дає змогу використовувати рослину для закріплення еродованих ґрунтів, схилів, ярів тощо [10, 15]. Сьогодні в садах і парках України зрідка вирощують *R. × ambigua*, *R. hispida*, *R. neomexicana*, *R. viscosa* [13], хоча тривалий період цвітіння і декоративні якості суцвіть та плодів дозволяють широко використовувати їх в озеленні.

Рід Маакія – Maackia Maxim. & Rupr. представлений одним видом – *M. amurensis*. Це листопадне дерево без колючок, з красивою, міцною деревиною. Квітки без запаху, зібрані у густі верхівкові китиці. Молоді пагони і листки шовковистоопушені. Біб темно-бурий. Зимостійка і вологолюбна рослина [6, 17], перспективна для озеленення.

Таблиця 3. Морфометричні показники плодів та насіння видів родини Fabaceae – представників декоративної дендрофлори України

Вид	Плід		Насіння		
	Довжина, см	Ширина, см	Довжина, мм	Ширина, мм	Товщина, мм
<i>Robinia pseudoacacia</i>	4–12	1,0–1,4	3–5	2–3	–
<i>R. viscosa</i>	5,5–7,0	0,7–0,9	3–4	1,5–2,0	–
<i>Maackia amurensis</i>	4–6	1,0–1,4	–	–	–
<i>Caragana arborescens</i>	3,5–6,5	0,35–0,50	–	–	–
<i>C. aurantiaca</i>	3–4	0,30–0,45	–	–	–
<i>C. frutex</i>	2,5–4,0	0,3–0,4	–	–	–
<i>C. fruticosa</i>	3–5	0,60–0,65	–	–	–
<i>C. grandiflora</i>	2,7–4,0	0,25–0,40	–	–	–
<i>C. microphylla</i>	4–5	0,5–0,7	–	–	–
<i>C. mollis</i>	2,5–3,2	0,3	–	–	–
<i>C. pygmaea</i>	2–3	0,30–0,35	–	–	–
<i>C. scythica</i>	1,7–2,3	0,20–0,25	–	–	–
<i>C. spinosa</i>	2,0–2,5	0,4	–	–	–
<i>Halimodendron halodendron</i>	1–3	0,7–1,2	2,5–3,0	2	–
<i>Amorpha fruticosa</i>	5–7	1,5–2,0	3,5–4,0	1,0–1,5	–
<i>Wisteria sinensis</i>	10–15	–	–	–	–
<i>Colutea arborescens</i>	6–8	2–3	–	–	–
<i>C. cilicica</i>	5–6	0,20–0,25	–	–	–
<i>C. orientalis</i>	3–4	0,17–0,20	–	–	–
<i>Sophora alopecuroides</i>	0,5–1,2	0,4–0,5	0,3–0,4	–	–
<i>Chamaecytisus albus</i>	2,5–3,0	0,5–0,6	–	–	–
<i>C. austriacus</i>	1,5–2,0	0,3–0,5	–	–	–
<i>C. borysthenticus</i>	2,0–2,5	0,7–0,8	–	–	–
<i>C. graniticus</i>	3,0–4,5	0,5–0,6	–	–	–
<i>C. lindemannii</i>	2,5–3,0	0,5–0,6	2,6–3,2	–	–
<i>C. paczkoskii</i>	2,7–3,0	–	–	–	–
<i>C. podolicus</i>	2,5–3,0	0,5–0,6	–	–	–
<i>C. polytrichus</i>	2,5–3,0	0,5–0,6	–	–	–
<i>C. ratisbonensis</i>	2,5–3,0	0,4–0,5	2	–	–
<i>C. ruthenicus</i>	3,0–3,5	0,6–0,8	2,6–3,2	1,9–2,6	0,8–1,2
<i>C. wulfpii</i>	2,5–3,0	0,6–0,7	–	–	–
<i>Genista albida</i>	2,0–2,5	0,35–0,40	–	–	–
<i>G. depressa</i>	1,8–2,5	0,25–0,30	–	–	–
<i>G. germanica</i>	0,5–1,0	0,40–0,45	–	–	–
<i>G. scythica</i>	1,5–2,0	–	–	–	–
<i>G. tanaitica</i>	1,5–2,0	–	–	–	–
<i>G. tinctoria</i>	1,5–2,0	–	–	–	–
<i>Spartium junceum</i>	5–10	0,5–0,7	–	–	–
<i>Laburnum anagyroides</i>	5–8	–	–	–	–

Таблиця 4. Біоморфологічні характеристики видів родини Fabaceae – представників декоративної дендрофлори України

№ пор.	Вид	Період цвітіння	Період плодоношення	Висота, м	Кількість листочків у листку, шт.	Суцвіття		Колір квітки
						Тип	Довжина, см	
Рослини з пірчастими листками								
1	<i>R. hispida</i>	V – IX	VII – IX	1 – 3	НП, 9 – 21	Китиця	7 – 12	Рожевий
2	<i>R. neomexicana</i>	VII – IX	X	10	НП, 9 – 21	Китиця	10 – 15	Рожевий
3	<i>Robinia pseudoacacia</i>	VI – VII	VII – IX	25	НП, 9 – 21	Китиця	15 – 17	Білий
4	<i>R. viscosa</i>	V – VI	VII – IX	10	НП, 13 – 25	Китиця	5 – 10	Червоновога-білий
5	<i>Maackia amurensis</i>	VI – VII	IX	20 – 25	НП, 7 – 9	Китиця	15 – 18	Білий
6	<i>Caragana arborescens</i>	V – VII	VII – VIII	4 – 7	ПП, 8 – 14	Поодинокі		Жовтий
7	<i>C. aurantiaca</i>	VI – VII	VIII	0,75 – 1,00	ПП, 8 – 14	Поодинокі		Оранжевий
8	<i>C. frutex</i>	V – VI	VII	2 – 3	ПП, 4 – 6	Поодинокі		Жовтий
9	<i>C. fruticosa</i>	VI	VII	1,5 – 2,0	ПП, 4 – 10	Поодинокі		Жовтий
10	<i>C. grandiflora</i>	V – VI	VII	0,75 – 1,00	ПП, 4 – 10	Поодинокі		Жовтий
11	<i>C. scythica</i>	VI	VII – VIII	0,12 – 0,35	ПП	Поодинокі		Жовтий
12	<i>C. spinosa</i>	VII – VIII	IX	0,25 – 2,00	ПП, 4 – 8	Поодинокі		Жовтий
13	<i>C. microphylla</i>	VI – VIII	IX	0,75 – 1,00	ПП, 10 – 20	Поодинокі		Жовтий
14	<i>C. mollis</i>	V	VI – VII	0,75 – 1,00	ПП	Поодинокі		Жовтий
15	<i>C. pygmaea</i>	V – VII	VII – VII	0,75 – 1,00	ПП	Поодинокі		Жовтий
16	<i>Halimodendron halodendron</i>	VI	VII – VII	0,5 – 2,0	ПП, 2 – 10	Китиця	3 – 4,5	Білий
17	<i>Amorpha fruticosa</i>	VI – VII	VII – VIII	1 – 3	НП, 11 – 25	Китиця	9 – 14	Фіолетовий, рожевий
18	<i>Wisteria sinensis</i>	IV – VI	VI – VII	18 – 20	НП, 7 – 11	Китиця	25 – 30	Фіолетовий, білий, ліловий
19	<i>Colutea arborescens</i>	V – VIII	VIII – IX	3 – 4	НП, 9 – 13	Китиця	4 – 5	Жовтий
20	<i>C. cilicica</i>	V – VIII	VIII – IX	3 – 4	НП, 7 – 9	Китиця	5 – 6	Жовтий
21	<i>C. orientalis</i>	V – VII	VII – IX	3 – 4	НП, 7 – 9	Китиця	5 – 6	Жовто-червоний
22	<i>Sophora alopecuroides</i>	V – VI	VII – VIII	0,8 – 1,0	НП, 11 – 25	Китиця		Білий
23	<i>S. japonica</i>	VII – IX	VIII – IX	8 – 10	НП, 9 – 13	Китиця		Жовтий
Рослини з трійчастими листками								
24	<i>Chamaecytisus albus</i>	V – VIII	VII – VIII	0,5 – 0,8	T	Головка		Жовтий
25	<i>C. austriacus</i>	VI – VIII	VIII – IX	0,3 – 0,6	T	Головка		Жовтий
26	<i>C. borysthenicus</i>	V – VI	VII – VIII	0,7 – 1,2	T	Китиця		Жовтий
27	<i>C. graniticus</i>	V – VII	VII – VIII	0,19 – 0,3	T	Китиця		Білий
28	<i>C. lindemannii</i>	IV – V	VI – VII	0,3 – 0,6	T	Китиця		Жовтий
29	<i>C. litwinowii</i>	V – VII	VII – VIII	0,2 – 0,5	T	Головка		Жовтий
30	<i>C. paczoskii</i>	V – VI	VII – VIII	0,3 – 0,6	T	Китиця		Жовтий
31	<i>C. podolicus</i>	V – VII	VII – VIII	0,3 – 0,5	T	Головка		Жовтий
32	<i>C. polytrichus</i>	V – VII	VII – VIII	0,1 – 0,2	T	Китиця		Жовтий
33	<i>C. ratisbonensis</i>	V – VIII	VIII – XI	0,10 – 0,15	T	Китиця		Жовтий
34	<i>C. rochelii</i>	–	–	0,8 – 1,0	T	Головка		Жовтий
35	<i>C. ruthenicus</i>	V – VI	VII – VIII	1,0 – 1,5	T	Китиця		Жовтий
36	<i>C. wulffii</i>	V – VII	VII – VIII	0,5 – 0,8	T	Китиця		Жовтий
37	<i>Laburnum anagyroides</i>	V – VI	VII – VIII	2 – 3	T	Китиця	30	Жовтий
Рослини з трійчастими та простими листками								
38	<i>Genista albida</i>	IV – VI	VII – VIII	0,1 – 0,3	П або Т	Китиця	1 – 4	Жовтий
39	<i>G. depressa</i>	VI – VIII	VIII – IX	0,10 – 0,25	П або Т	Китиця	2 – 5	Жовтий
40	<i>G. germanica</i>	VI – VII	VII – VIII	0,2 – 0,6	П або Т	Китиця	1,5 – 5	Жовтий
41	<i>G. scythica</i>	V – VI	VII – VIII	0,10 – 0,25	П або Т	Китиця		Жовтий
42	<i>G. tanaitica</i>	VI – VII	VII – VIII	0,2 – 0,5	П або Т	Китиця	5 – 7	Жовтий
43	<i>G. tetragona</i>	V – VI	VII – VIII	0,08 – 0,15	П або Т	Китиця		Жовтий
44	<i>G. tinctoria</i>	VI – VII	VII – VIII	1,5 – 1,7	П або Т	Китиця	5 – 7	Жовтий
45	<i>Spartium junceum</i>	VI – VII	VII – VIII	3,0 – 3,5	П	Китиця		Жовтий

Примітка. Листки: НП – непарнопірчасті, ПП – парнопірчасті, Т – трійчасті, П – прості.

Рід Золотий дощ, або Лабурнум, – *Laburnum Medik.* включає 6 видів листопадних кущів або дерев, поширених у помірних і субтропічних районах Європи, Західної Азії та Північної Африки, у культурі з 1560 р. [14, 17]. В Україні культивують два види: *L. alpinum* (Mill.) Bercht. & J. Presl та *L. anagyroides* [7, 13]. Потребують вологих родючих ґрунтів. Стійкі до умов загазованого та задимленого повітря, що дає можливість ефективно використовувати їх у групових і поодиноких посадках в індустріальних зонах.

L. anagyroides – кущ або дерево з опушеними та злегка сплюснутими у верхній частині пагонами, сірувато-зеленою корою, черговими, довгочерешковими листками, утвореними еліптичними, сизувато-зеленими листочками, які в молодому віці шовковистоопушені, з верхівковими пониклими багатоквітковими суцвіттями. Плід – лінійний, стиснутий з боків біб з кількома насінинами. На вологих родючих ґрунтах росте швидко, у 3–4-річному віці починає цвісти і плодоносити. Є надзвичайно декоративні плакучі форми. Особливо декоративний вигляд дерево має у період цвітіння золотаво-жовтих звисаючих китиць [21]. Його можна висаджувати як поодиноким, так і невеликими групами, декорувати ним газони.

Рід Карагана – *Caragana Lam.* включає близько 80 видів листопадних кущів, поширених у Євразії. У флорі України трапляються 10 видів. Рослини невибагливі до ґрунтів, посухо-, морозо-, газо- і пилюстійкі. Віддають перевагу добре освітленим місцям, але можуть рости і в затінку [28]. Придатні для озеленення індустріально забруднених районів. Їх доцільно використовувати для зміцнення схилів, закріплення пісків, в групових посадках і живоплотах, оскільки вони добре переносять стрижку, обрізку, після якої дають ясну парость. Характеризуються швидким ростом.

Найпоширеніша в Україні *S. arborescens*, яка введена у культуру з 1752 р. Це

великий листопадний кущ або невисоке деревце з оберненояйцеподібними, тупими, цілокраїми, у молодому віці опушеними листочками, прилистки перетворені на вузькі колючки. Квітки на довгих квітконіжках (до 2,5 см), поодинокі чи зібрані по 3–4 при основах листків. Плід – злегка вигнутий на кінці чи прямий довгасто-циліндричний голий біб, що розтріскується по обох швах [5, 7]. За своїми декоративними властивостями поступається іншим видам, однак невибагливість до умов зростання та ґрунтополіпшуючі якості сприяють використанню цього виду в озелененні в сільській місцевості, вздовж залізничних колій, для створення живоплотів, тобто там, де не потрібна висока декоративність. Є багато садових форм: з пониклими гілками, низькорослі, зі світлим забарвленням листя, штамбові та ін. [16, 28].

S. frutex – поліморфний вид. Кущ значно менших розмірів, ніж попередній, з густим галузженням. Пагони тонкі, жовтуваті, молоді – опушені. Листки голі або опушені, утворені оберненояйцеподібними чи овальними, клиноподібними чи округлими в основі цілокраїми листочками. Квітки на довгих квітконіжках, поодинокі або рідше по 2–3 у пазухах листів. Плід – голий циліндричний біб з 1–4 насінинами [21]. Вид утворює численні кореневі паростки, тому його доцільно використовувати для закріплення ґрунтів та озеленення.

Рід Чингіль – *Halimodendron Fisch. ex DC.* представлений видом *Halimodendron halodendron*. Це розлогий, невисокий, дуже колючий листопадний кущ. Колючки завдовжки до 6 см. Квітки у пазушних китицях. Боби роздуті, голі, зморшкуваті, з твердими стулками, коричнюваті [4, 17]. Вид росте в сухих степах, напівпустелях і пустелях, на піщаному і засоленому ґрунті, утворює чагарникові зарості. Використовується для створення сніго- та вітрозахисних смуг, в озелененні.

Рід Аморфа – *Amorpha L.* представлений в Україні п'ятьма видами: *A. fruticosa*,

A. californica, *A. canescens*, *A. herbacea* Walter, *A. glabra*, які культивуються в садах і парках в усіх регіонах України, особливо на півдні [17].

A. fruticosa – це листопадний розлогий кущ, з тонкими гілочками, бруою або темно-сірою корою. Листки складаються з овальних, або майже ланцетних темно-зелених, з нижнього боку сірувато-зелених листочків. Квітки дрібні, зібрані у довгі, стоячі китиці. Віночок голий, складається лише з паруса. Боби сірі, серпоподібнозигнуті, не розкриваються, з однією насінною. Малозимостійка, але дуже посухостійка порода [13, 21]. Широко використовується в степовому лісорозведенні, для закріплення схилів і пісків.

Рід Зіновать, або Рокитник, – *Chamaecytisus* Link. налічує близько 50 видів листопадних кущів і невеликих дерев, поширених в Європі, переважно у Середземномор'ї. В Україні представлений 22 посухостійкими видами [17]. Існує багато декоративних видів і форм, зокрема з червоними і ліловими квітками. Жовтоквіткові рокитники особливо гарно виглядають поруч із соснами – жовтий колір квіток чудово гармонує з золотавими стовбурами сосен. Широко використовують у декоративному садівництві для групових посадок і живоплотів [24].

C. ruthenicus – найпоширеніший вид роду. Це невисокий листопадний напівкущ з відігнутими гілками, вкритими притиснутими шовковистими волосками. Листки численні, черешкові, дрібні. Квітки великі, зібрані по 3-5 у пазухах листів у вигляді китицеподібного суцвіття. Плід – лінійний сплюснуто-волосистий багатонасінний біб, що чорніє, на короткій ніжці завдовжки до 3 см. Насіння серцеподібноовальне. Зимостійкий, посухостійкий, невибагливий до ґрунтів вид [8, 10]. Поширений по всій Україні, крім високогір'я. Утворює чагарникові зарості в Лісостеповій та Степовій зонах, трапляється на узліссях і галявинах [13].

Рід Софора – *Sophora* L. у флорі України представлений трьома видами. Найпоширенішим є *S. japonica* – високе, швидкокоросле листопадне дерево з кулястою кроною, рівним стовбуром, без колючок. Квітки жовтуваті, білі, зібрані в китиці. Боби повислі, з перетяжками між насінням, після висихання розпадаються на членики. Теплолюбна та посухостійка рослина [18]. В Україні культивується у садах і парках, придатна для використання в алейних насадженнях [8, 13].

Рід Дрік – *Genista* L. нараховує близько 100 видів листопадних і напіввічнозелених, іноді майже безлистих кущів, поширених у районах з помірним кліматом Європи, Північної Африки і Західної Азії. В Україні трапляється 18 видів, більшість з яких поширена в Криму та Карпатах [4, 14]. Посухостійкі рослини, віддають перевагу добре дренованому легкому ґрунту. Використовують у групових та бордюрних посадках, при оформленні сухих схилів і кам'янистих ділянок [21].

По всій Україні трапляється *G. tinctoria*, введена у культуру у 1789 р. Це листопадний чи вічнозелений напівкущ, з тонкими, злегка ребристими прямостоячими чи висхідними слабко розгалуженими зеленими пагонами. Гілки голі або коротко опушені, спрямовані догори. Листки чергові, черешкові, коротко загострені, цілокраї, майже голі, світло-зелені. Квітки великі, у верхівкових прямостоячих китицеподібних суцвіттях. Боби плоскі, голі, чи злегка опушені, розкриваються двома стулками, чорні, з 6-10 насінинами [18]. Для озеленення цінними є садові форми з махровими квітками, карликові та з розпростою формою крони [16].

Рід Віничник – *Spartium* L. – монотипний, представлений видом *S. junceum*, натуралізованим у Криму. У культурі з 1548 р. Це великий листопадний кущ із прямостоячими, тонкими, безлистими чи рідко вкритими листками пагонами. Листки чергові, сидячі, довгасто-ланцетні чи майже лінійні,

цілокраї, сизувато-зелені, голі чи рідко-опушені. Квітки великі, до 2,5 см завдовжки, запашні, зібрані в поникаючі верхівкові китицеподібні суцвіття. Плід – лінійний, опушений, багатонасінний біб. Ксерофіт, зростає на сухих схилах. Світлолюбний, посухостійкий, маловимогливий до ґрунту [18]. Використовують для декорування схилів, групових посадок, живоплотів [24, 28].

Рід Міхурник – *Colutea* L. об'єднує близько 20 видів листопадних кущів, поширених від Південної Європи до Західних Гімалаїв. У культурі з 1570 р. В Україні культивують три види: *C. arborescens*, *C. cilicica*, *C. orientalis*.

Найпоширеніший *C. arborescens* – кущ з сірувато-зеленими пагонами з волокнистою чи лускатою корою, молоді пагони опушені. Листки чергові, листочки еліптичні, овальні чи оберненояйцеподібні, тупі або з виїмкою на кінці, зверху більш темні, голі, знизу опушені. Квітки яскраво-жовті з червоно-коричневим малюнком, завдовжки близько 2 см, зібрані в 3–8-квіткові пазушні китиці. Плід – гладкий, голий, зеленуватий, роздутий біб з тонкостінними перетинчастими стулками [10, 13]. Посухостійкий, невимогливий до ґрунту вид, віддає перевагу освітленим місцям. Придатний для використання в поодиноких і групових посадках, живоплотах [28].

Рід Вістерія – *Wisteria* Nutt. включає 10 видів листопадних ліан, поширених у субтропічних районах сходу Північної Америки і Східної Азії.

Цей рід рослин належить до найкрасивіших ліан. У культурі вирощують 6 видів. Найпоширеніший – *W. sinensis* – могутня листопадна деревоподібна ліана, яка живе понад 100 років. Листки черешкові, утворені яйцеподібно-ланцетними, видовжено-яйцеподібними або широколанцетними листочками, які в молодому віці з нижнього боку опушені. Квітки великі – 2,5 см завдовжки, запашні, зібрані у густі багатоквіткові повислі китиці. Цвіте до по-

яви листків. Усі квітки одного суцвіття розкриваються майже одночасно. Боби жовті, з оксамитовим опушенням, з 1–3 насінинами [1, 2]. Культурні форми мають махрові блакитні і бузково-фіолетові квітки, білі та рожеві трапляються рідше. Усім формам *W. sinensis* – f. *coerulea*, f. *bicolor*, f. *minibotrus* притаманний сильний солодкий запах квіток. Сорт Black Dragon має махрові квітки [16].

У південних районах України, особливо в Криму, культивують кілька видів: *W. floribunda* (Willd.) DC., *W. frutescens* (L.) Poir., *W. venusta* Rehder & E.H. Wilson. [1, 12]. *W. floribunda* зацвітає пізніше від *W. sinensis*, уже після появи листків. Вона відрізняється великою кількістю (13–19) листочків та більш щільним їх розташуванням, але погано розростається. Є садові форми з білими, рожевими, махровими квітками і дуже великими (до 1,5 м) суцвіттями. Культивується як декоративна рослина переважно в Криму та Закарпатті. Зростаючи на гірських схилах, вона запобігає розмиванню ґрунту. У Криму зацвітає наприкінці квітня, вдруге – у серпні, але вже слабше. Це вологолюбна рослина. Застосовують для вертикального озеленення, декорування альтанок, стін, балконів, терас, галерей, балюстрад, огорож, пергол. Можна вирощувати на терасах у вигляді штамбового деревця, а також як горщикову рослину для прикраси кімнат, озеленення балконів, що виходять на південь, тут вона рясно цвіте навесні та влітку. Придатна для використання у культурі бонсай [13, 18].

Із проаналізованих видів родини Fabaceae, 27 належать до ранньоквітучих, 17 – мають середні терміни цвітіння, більшість із них не вибагливі до якості ґрунтів, посухо-, зимо-, газо-, пилостійкі, збагачують ґрунт азотними сполуками, що робить доцільним їх використання при проведенні фітореMediaції земель, які були в інтенсивному господарському використанні, для закріплення ґрунтів, озеленення міст, сіл,

індустріальних зон. Вони придатні для використання в одиночних і групових, алеєвих посадках, для вирощування в парковій зоні, вздовж доріг та залізничних колій, на присадибних ділянках тощо.

Розглянуті види є перспективним вихідним матеріалом для проведення селекційно-генетичних досліджень з метою одержання нових форм і сортів декоративних дерев і кущів, які поповнять асортимент рослин для зеленого будівництва.

1. Алексеев Ю.Е., Жмылева П.Ю., Карпухина Е.А. Деревья и кустарники. – М.: АБФ, 1997. – 592 с.

2. Гвоздова Н.Б., Некрасов В.И., Глоба-Михайленко Д.А. Деревья, кустарники и лианы: Справочное пособие. – М.: Лесн. пром-сть, 1986. – 348 с.

3. Грисюк Н.М. Некоторые особенности строения корневых систем деревьев и кустарников семейства бобовых // Бюл. Гл. ботан. сада. – 1973. – Вып. 87. – С. 12–20.

4. Декоративные растения СССР / Б.Н. Головкин, Л.А. Китаева, Э.П. Немченко. – М.: Мысль, 1986. – 320 с.

5. Деревья и кустарники декоративных городских насаждений Полесья и Лесостепи УРСР / Под ред. Н.А. Кохно. – К.: Наук. думка, 1980. – 235 с.

6. Деревья и кустарники. Краткие итоги интродукции в Главном ботаническом саду. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – 191 с.

7. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Справочное пособие / Под ред. Н.А. Кохно. – К.: Наук. думка, 1986. – 719 с.

8. Деревья и кустарники. Покрытосеменные: Справочник / Под ред. Л.И. Рубцова. – К.: Наук. думка, 1974. – 590 с.

9. Деревья и кустарники СССР. География древесных растений / Под ред. В.Я. Соколова, О.А. Связевой – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1965. – Т. 7. – 974 с.

10. Деревья и кустарники СССР. Дикорастущие, культивируемые и перспективные для интродукции / Под ред. В.Я. Соколова. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1958. – Т. 4. – 974 с.

11. Дудик Н.М. Морфология плодов бобоцветных в связи с эволюцией. – К.: Наук. думка, 1979. – 211 с.

12. Дудик Н.М., Кондратюк Є.М. Атлас плодів і насіння бобових природної флори УРСР. – К.: Наук. думка, 1970. – 213 с.

13. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія. – К.: Вища школа, 2003. – 199 с.

14. Катц К.В. Декоративные кустарники. – М.: Мысль, 1959. – 232 с.

15. Качалов А.А. Деревья и кустарники. – М.: Лесн. пром-сть, 1970. – 408 с.

16. Колесников А.И. Декоративные формы древесных пород. – М.: Изд-во Министерства коммунального хозяйства РСФСР, 1958. – 271 с.

17. Колесников А.И. Декоративная дендрология. – М.: Лесн. пром-сть, 1974. – 704 с.

18. Комаскелла В. Деревья. – М.: Омега, 2002. – 192 с.

19. Кохно Н.А. О теоретических основах интродукции древесных растений на Украине // Интродукция и акклиматизация деревьев и кустарников; выращивание новых сортов. – К.: Наук. думка, 1989. – С. 50–56.

20. Кохно Н.А. Классификация плодов и семян интродуцентов как потенциальная основа получения устойчивого потомства // Репродуктивная биология интродуцированных растений. Тез. докл. IX Всесоюз. совещ. по семеноведению интродуцентов. – Умань, 1991. – С. 97.

21. Кремер Б.П. Деревья: Местные и завезенные виды Европы: Пер. с нем. – М.: Астрель; ООО "Изд-во АСТ", 2002. – 288 с.

22. Некрасов В.И. Основы семеноведения древесных растений при интродукции. – М.: Наука, 1973. – 79 с.

23. Некрасов В.И. Биология семян интродуцированных растений. – М.: Наука, 1985. – 158 с.

24. Рубцов Л.И. Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре. – К.: Наук. думка, 1977. – 272 с.

25. Сикура А.И., Сикура И.И. Морфология плодов и семян различных родов семейства бобовых // Интродукция рослин. – 2001. – № 1-2. – С. 160–169.

26. Соколов С.Я., Связева О.А., Кубли В.А. Ареалы деревьев и кустарников СССР. – М.; Л.: Наука, 1977. – Т. 3. – 181 с.

27. Тажтаджян А.Л. Флористические области Земли. – Л.: Наука, 1986. – 248 с.

28. Шиманюк А.П. Биология древесных и кустарниковых пород СССР. – М.: Просвещение, 1964. – 332 с.

29. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. – Kiev, 1999. – 345 p.

Рекомендував до друку
О.К. Дорошенко

И.Н. Верхогляд¹,
С.И. Шабарова¹, С.П. Машковская²

¹ Национальный аграрный университет, Украина,
г. Киев

² Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко
НАН Украины, Украина, г. Киев

БИОМОРФОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ
НЕКОТОРЫХ ВИДОВ СЕМЕЙСТВА FABACEAE
– ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ
ДЕКОРАТИВНОЙ ДЕНДРОФЛОРЫ УКРАИНЫ
И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
В ЗЕЛЕНОМ СТРОИТЕЛЬСТВЕ

Представлен биоморфологический анализ 45 видов 12 родов семейства Fabaceae – представителей декоративной дендрофлоры Украины, которые рекомендованы для проведения селекционно-генетических исследований с целью получения новых форм и сортов, перспективных для использования в зеленом строительстве.

I.M. Verchoglyad¹,
S.I. Shabarova¹, S.P. Mashkovska²

¹ National Agricultural University, Ukraine, Kyiv

² M.M. Grishko National Botanical Gardens, National
Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

BIOMORPHOLOGICAL ANALYSIS OF SOME
SPECIES OF FAMILY FABACEAE –
REPRESENTATIVES OF DECORATIVE
DENDROFLORA OF UKRAINE AND
PERSPECTIVES THEIR USAGE IN PARK
ARCHITECTURE

The article deals with the biomorphological analysis of 45 species of 12 genera of family Fabaceae – representatives of Ukrainian decorative dendroflora, which are recommended for investigations in genetic researches and selection with the aim to receive new perspective forms and their usage in park architecture.